

Grammatica van het Papiaments

Florimon van Putte
Igma van Putte-de Windt

Grammatica van het Papiaments

VORMEN EN
COMMUNICATIEVE
STRATEGIEËN

WalburgPers

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij financiële steun van Prins Bernhard Cultuurfonds Caribisch Gebied, Maduro & Curiel's Bank, Curaçao en de Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten.

Eerste druk 2014
Tweede druk 2016

© 2016 Florimon van Putte en Igma van Putte-de Windt,
p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Afbeelding omslag: *Alegoria di papiamentu*
Acryl op doek door F. van Putte, 2005.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351 zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Omslagontwerp: Prezns - Marco Bolsenbroek, Zutphen
Vormgeving binnenwerk: Andre Klijsen, Villa Y, Den Haag

ISBN 978.90.5730.114.8
NUR 630

Voorwoord

Deze *Grammatica van het Papiament* is in de eerste plaats een praktisch handboek. Hij is bedoeld voor moedertaalsprekers en voor wie geïnteresseerd is, op het niveau van een gevorderde, in het gebruik van het hedendaagse Papiamentu: studenten van het voortgezet onderwijs, de lerarenopleidingen, opleidingen voor tolken en vertalers en de universitaire opleiding Papiamentu en voor wie beroepshalve of uit belangstelling geïnteresseerd is in de communicatieve mogelijkheden van het Papiamentu.

Onze aanpak van de verschillende aspecten van de taal vereist geen specialistische voorkennis maar sluit aan bij de algemene grammaticale kennis die de lezer doorgaans in het onderwijs van de moderne vreemde talen zal hebben opgedaan. Voor wie die kennis wat is weggezakt, geven we aan het begin van ieder hoofdstuk een beknopte uiteenzetting van de begrippen die daarin aan de orde komen. In het belang van de doorsnee gebruiker hebben we zoveel mogelijk rekening gehouden met de traditionele grammaticale categorieën. We onderscheiden bv. woordsoorten en zinstypen, zoals die voor andere moderne westerse talen gebruikelijk zijn en de daarbij gangbare terminologie en we laten zien in hoeverre die voor het Papiamentu van toepassing zijn. De gehanteerde taalkundige begrippen en termen worden beknopt toegelicht en met Papiamentu voorbeelden geïllustreerd. De wijze waarop de onderwerpen worden behandeld is gericht op uitbreiding en verdieping van begrip van het taaleigen en de communicatieve waarde van de mogelijkheden van het Papiamentu. Veel van de voorbeelden die we daarbij geven, hebben we ontleend aan het werk van gerespecteerde in het Papiamentu schrijvende auteurs.

Het uitgangspunt van deze grammatica is dat natuurlijke taal in de eerste plaats een flexibel instrument van menselijke communicatie is dat zich kan aanpassen aan veranderende behoeften. De “regels” zullen daardoor vaker de vorm hebben van tendenzen en van communicatief waardevolle keuzes die de taalgebruiker tot zijn of haar beschikking heeft.

Na een beknopte algemene inleiding over onze opvatting over taal en taalbeschrijving en een kort hoofdstuk over wat een woord is in het Papiamentu (Hoofdstuk I), besteden we achtereenvolgens aandacht aan de uitspraak (Hoofdstuk II), de woordvormen en woordvorming – ook wel vormleer of morfologie genoemd – en de verschillende woordsoorten en woordgroepen (Hoofdstuk III). Hoofdstuk IV behandelt de zinstypen en zinsdelen en hoe die in het Papiamentu kunnen worden gevormd, met andere woorden: de leer van de zinsbouw of syntaxis. Af en toe maken we “uitstapjes” naar de geschiedenis van het Papiamentu om bepaalde verschijnselen en ontwikkelingen in het hedendaagse Papiamentu toe te lichten. Daarbij zullen steeds ook de – soms subtiele – betekenisverschillen aan de orde komen. Maar ook behandelen we de officiële regels

die voor het schrijven van Papiamentu van belang zijn: de spelling van woorden, de verdeling van woorden in lettergrepen en het gebruik van leestekens. De spelling die wij in dit boek gebruiken is die welke in 2009 door de minister van onderwijs en cultuur van de Nederlandse Antillen werd vastgesteld. In Hoofdstuk V geven wij een uitvoerige uiteenzetting en bespreking van deze spellingsregeling.

De inhoud van dit boek is zo gepresenteerd dat de gebruikers er op verschillende manieren kennis van kunnen nemen. Zij kunnen de hoofdstukken achtereenvolgens lezen of erin op zoek gaan naar antwoorden op gerichte vragen. Met het oog op het laatste doel hebben wij een gedetailleerde inhoudsopgave toegevoegd en een uitgebreid trefwoordenregister. Bovendien bevat de tekst regelmatig verwijzingen naar plaatsen in het boek waar, vanuit een ander perspectief, hetzelfde onderwerp of een verwant onderwerp wordt besproken.

Florimon van Putte

Igma van Putte – de Windt

Inhoud

Algemene Inleiding: Grammatica of de 'regels' van het communiceren 15

Gesproken taal en geschreven taal	15
Intuïtieve grammatica en spraakleer	15
Doel van taalbeschrijving	15
Taal als flexibel instrument	16
flexibiliteit, variatie en verandering	16
variatie, "regels" en standaardisatie	17

Hoofdstuk I: Woorden, woordgroepen en woordenschat 19

Inleiding	19
Hoe herkennen we woorden?	19
Woorden, samenstellingen en woordgroepen	19
Samenstellingen en gelegenheidscombinaties	20
Kenmerken van samenstellingen	21
de uiteenplaatsbaarheidsproef	21
het meervoud van samenstellingen en woordgroepen	21
Herhaling van dezelfde vorm bij woorden en woordgroepen	21
Afleidingen	22
Vreemde woorden en leenwoorden	23
Uitbreiding van de woordenschat	23

Hoofdstuk II: Klanken, klankvorm, woorden en toon 25

Inleiding	25
1 Klanken van het Papiamentu	26
klinkers	27
klinkers in hiaat	27
tweeklanken	27
medeklinkers	28
Klankvorm en woordbetekenis	31
Lettergrepen	33

Klemtoon en dubbele klemtoon 35

Klanken, klemtoon en toon 36

2 Toonpatronen in het Papiamentu 37

hoge tonen en lage tonen: relatie met klemtoon en herkomst van de woorden 37

hoog-laag versus laag-hoog 37

beklemtoonde lage lettergreep gevolgd door hoge lettergreep 38

beklemtoonde hoge lettergreep – beklemtoonde hoge lettergreep 39

onbeklemtoonde lage lettergreep – beklemtoonde hoge lettergreep 39

3 Veranderend toonpatroon en verschuivende klemtoon 39

gebiedende wijs bevestigend 39

ontkenning (**no**) en toonpatroon 40

partisipio 40

andere toonpatronen 41

verschuivende klemtoon 41

Hoofdstuk III: Woordsoorten, woordgroepen en hun gebruik 43

Inleiding 43

1 Zelfstandig naamwoord en de naamwoordgroep 48

Vorm van het zelfstandig naamwoord 48

Betekenis 53

zaaknamen, stofnamen en verzamelnamen 58

Combinaties van zelfstandig naamwoord en andere woorden 61

lidwoord, bezittelijk voornaamwoord, aanwijzend voornaamwoord 61

telwoord en bijvoeglijk naamwoord 61

Getal: enkelvoud, meervoud of neutraal 63

Zelfstandig naamwoord met bijvoeglijk naamwoord en telwoord 67

2 Bijvoeglijk naamwoord en bijvoeglijke bepaling 68

Vorm 68

Betekenis en functie 69

Trappen van vergelijking 70

vergelijking van ongelijkheid 70

vergelijking van gelijkheid 71

absolute superlatieven 71

Kwalitatieve en kwantitatieve informatie 73

Plaats binnen de naamwoordgroep 75

Modificering van het bijvoeglijk naamwoord 76

Andere bijvoeglijke bepalingen in de naamwoordgroep 77

3 Werkwoord en gezegde	78
Vorm	78
werkwoorden van één lettergreep	78
werkwoorden van twee lettergrepen	78
werkwoorden van drie lettergrepen	81
werkwoorden van meer dan drie lettergrepen	81
werkwoorden met achtergeplaatst deel	81
Gebiedende wijs, voltooid deelwoord, tegenwoordig deelwoord	82
gebiedende wijs	82
afleidbare vormen: voltooid deelwoord vs. postverbaal adjectief	83
tegenwoordig deelwoord (gerundio)	84
functie van het gerundio	85
Betekenis van het werkwoord	87
Combinatie met andere woorden en vormen	88
Partikels	89
betekenis	89
afwezigheid van ta	90
plaats partikel ten opzichte van werkwoord	94
plaats van het partikel lo	95
combinaties van partikels: lo ta , lo a en lo tabata	96
Hulpwerkwoorden	97
Koppelwerkwoorden	99
Onpersoonlijk werkwoord	100
Overgankelijke en onovergankelijke werkwoorden	101
participanten: onderwerp, lijdend voorwerp en meewerkend voorwerp	101
werkwoorden zonder onderwerp en “lijdende vorm”	102
Werkwoorden en bijwoorden	104
Werkwoord en ontkenning	105
4 Voornaamwoorden	105
Inleiding	105
Persoonlijk voornaamwoord	106
vorm, betekenis, functie en varianten	106
beleefdheidsvormen	109
samentrekking	110
persoonlijk voornaamwoord e versus lidwoord e	110
lo als lidwoord	112
un en unu	112
Bepalingaankondigende voornaamwoorden: es /esun , esunnan (/esnan)	112
Terugverwijzend en vooruitwijzend: mésun , méskos	113
Bezittelijk voornaamwoord	114
Aanwijzend voornaamwoord	115
un ... akí , tur ... akí , etc.	117

aanwijzend voornaamwoord in combinatie met bezittelijk voornaamwoord	117
Onbepaalde voornaamwoorden en onbepaalde woorden	118
combinaties van onbepaalde woorden	121
kada, tur en de plaats van het lidwoord en bezittelijk voornaamwoord	122
bevestigende onbepaalde woorden	122
ontkennende onbepaalde woorden en “dubbele ontkenning”	123
hopi, mashá (masha*) en muchu	123
poko, tiki en krenchi	127
Wederkerende en wederkerige voornaamwoorden	129
wederkerend gebruik van kurpa en kabes	129
het gebruik van mes	130
mes en mésun	131
Vragende voornaamwoorden	133
directe en indirecte vragen	134
vragende bijwoorden	134
Betrekkelijke voornaamwoorden	135
impliciet antecedent	141

5 Telwoorden 142

Inleiding	142
Hoofdtelwoorden	143
bepaalde hoofdtelwoorden	143
spellingskwesties	144
plaats van het telwoord in de naamwoordgroep	144
zelfstandig gebruik van het hoofdtelwoord	145
un en unu	145
afleidingen van telwoorden	145
onbepaalde hoofdtelwoorden	146
Rangtelwoorden	146
Breuken	146
mitar en mei	147
tiendelige breuken	147

6 Bijwoord 147

Vorm	147
Betekenis	149
Bijwoorden op het niveau van de zin	149
terugverwijzende bijwoorden	149
Bijwoorden op het niveau van een zinsdeel	154
bijwoorden bij het gezegde: modaliteit, tijd en plaats	154
bijwoorden bij het gezegde: wijze, graad en intensiteit	154
bijwoorden bij een bijvoeglijk naamwoord, bijwoord, werkwoord of woordgroep	156
tantu en asina	157

Bijwoorden en hun plaats in de zin	158
anto, antó, asina en kaba	159
7 Voorzetsels	160
Inleiding	160
vorm en betekenis	162
betekenis van pa en di	168
Vaste voorzetsels bij werkwoorden	169
Samengestelde voorzetsels	171
vorm	171
betekenis	175
seka en seka di	175
voorzetsel-uitdrukkingen	175
Samentrekkingen bij voorzetsels	178
Achterzetsels	179
8 Voegwoorden	180
Hoofdstuk IV: Zinnen	181
Inleiding	181
zinstypen	181
communicatief doel: mededelen, vragen, gebieden, uitroepen	182
bevestigende en ontkennende zinnen	184
bedrijvende en lijdende zinnen	184
enkelvoudige en samengestelde zinnen	184
1 Enkelvoudige zinnen	186
Mededelende zin	186
zinnen met meer dan één naamwoordgroep	187
gezegde	188
onderwerp, lijdend voorwerp en meewerkend voorwerp	189
naamwoordgroep met andere rol dan onderwerp, lijdend of meewerkend voorwerp	191
Vragende zin	192
toonpatroon	192
vragende zin zonder vragend voornaamwoord	193
vragende zin met vragend voornaamwoord of bijwoord	193
vragende woorden, hun functie en betekenis	195
vragend no en antó	197
Gebiedende zin	198
vorm van de gebiedende zin	199
directe geboden en beleefde verzoeken	200

Uitroepende zinnen	201
volledige en elliptische uitroepende zin	201
esta ...!	201
ki ...!	202
mara ...! en ohalá ...!	202
middelen om extra aandacht te vragen: a , ata en ta	203
stapeling van aandachttrekkers	205
andere communicatieve functies van ata	206
Gezichtspunt	207
Bedrijvende en lijdende vorm en woordvolgorde	207
gezichtspunt, keuze van werkwoord en onderwerp	209
gezichtspunt en woordvolgorde	210
Onpersoonlijke zinnen en lijdende vorm	211

2 Samengestelde zinnen 212

Nevenschikking	212
definitie	212
betekenis	213
terugkoppelende woorden aan het begin van de taaluiting	215
Onderschikking	216
definitie	216
functie van de ondergeschikte zin	217
voegwoorden en andere verbindende middelen	218
ku in onderwerps-, voorwerps- en gezegdezinnen	218
ku in betrekkelijk bijzinnen	219
andere connectieven dan ku in naamwoordelijke en bijvoeglijke bijzinnen	219
beperkende en verklarende betrekkelijke bijzinnen	223
andere connectieven dan ku in bijwoordelijke bijzinnen	225
Afwezigheid van verbindende middelen	232
Koppeling van werkwoordgroepen met di , pa of na	237
gelijk onderwerp	237
verschillend onderwerp	239
Afwezigheid van ta in ondergeschikte zinnen	241

3 Seriële constructies 243

Inleiding	243
Samengestelde zin en seriële constructie	244

Hoofdstuk V: Officiële spelling	249
Inleiding	249
1 Draggers van een boodschap	250
taalonafhankelijke en taalafhankelijke schriftvormen	250
soorten spelling: alfabetisch, consonantisch en syllabisch	251
etymologische en fonologische spelling	251
fonologische spelling en fonetische transcriptie	253
fonologische spelling en het alfabet	255
2 De fonologische spelling van het Papiamentu	260
klinkertekens	261
tekens voor tweeklanken	262
tekens voor medeklinkers	264
3 Klemtoonregels en klemtoontekens	266
dubbele klemtoon	268
hoge en lage tonen	268
4 Spelling van samenstellingen en bijeenplaatsingen	269
5 Hoofdletters en kleine letters	271
6 Leestekens en hun gebruik	272
punt, gedachtepuntjes, vraagteken en uitroepetekens	272
komma	273
puntkomma	274
dubbele punt: uitwerking van het voorgaande	275
redengevende dubbele punt	275
aanhalingstekens	276
gedachtestreepjes	277
apostrof en koppeltekens	277
haakjes en schuine streep	277
afbreken van woorden, afbrekingstekens, en verdeling in lettergrepen	278
samentrekking	280
afkortingen	281
7 De “Ortografia di papiamentu” en het oorspronkelijke ontwerp uit 1969	282
schrijfwijze van de fonemen /g/ en /χ/	283
gebruik van aksènt grave en aksènt skèrpi	284
schrijfwijze van twee- en drieklanken	284

Trefwoordenregister	287
Gebruikte taalkundige termen en hun vertaling in het Papiaments	307
Aangehaalde literatuur	315

ALGEMENE INLEIDING

Grammatica of de 'regels' van het communiceren

Gesproken taal en geschreven taal

Natuurlijke menselijke talen hebben een ding gemeen: ze maken allemaal gebruik van geluid dat door het spraakorgaan wordt voortgebracht. Ieder mens heeft zijn moedertaal eerst leren verstaan en spreken voordat hij leerde lezen en schrijven. Niet alle talen kennen ook een geschreven vorm. De behoefte om de gesproken taal vast te leggen is altijd van latere datum en ontstaat in een georganiseerde samenleving waarin het van belang is taaluitingen vast te leggen. Gesproken taaluitingen zijn per definitie kortstondig, tijdgebonden. De menselijke stem is bovendien maar over een beperkte afstand verstaanbaar. Willen we iemand iets meedelen die zich verderweg bevindt, dan moeten we gebruikmaken van een geschreven vorm van taalgebruik of van een van de moderne hulpmiddelen als de telefoon. Ook is het voor sommige doeleinden handig om taaluitingen te kunnen verspreiden en bewaren zodat er meer mensen kunnen worden bereikt en er ook op een later tijdstip (weer) kennis van kan worden genomen. Denk bv. aan onderwijsmateriaal, wetten en contracten of internet, gebruiksaanwijzingen en bijsluiters.

Intuïtieve grammatica en spraakleer

De grammatica zoals wij die ons hebben eigen gemaakt van onze moedertaal, is door onszelf afgeleid, in een proces van jaren, uit wat we om ons heen hoorden en de "feedback" die we van onze omgeving kregen. In dat proces hebben we voor onze moedertaal "taalgevoel" ontwikkeld: we voelen aan wat correct taalgebruik is en wat niet en ons oordeel zal door veel moedertaalsprekers worden gedeeld. In deze betekenis hebben alle natuurlijke talen een grammatica.

Taalkundigen proberen deze "natuurlijke", intuïtieve grammatica door analyse te doorgronden en op papier te zetten. De grammatica die zij op schrift stellen, wordt ook wel "spraakleer", ofwel "de kunst van het spreken en schrijven" genoemd. Hij kan een *voorschrijvend*, dat is "zo hoort het", of een *beschrijvend*, d.w.z. "zo is het", karakter hebben. De aard van het resultaat van de beschrijving hangt niet alleen af van wat de taalkundige beoogt, maar ook van zijn/haar visie op wat taal is en van zijn of haar theoretisch-taalkundige opvattingen.

Doel van taalbeschrijving

In de opvatting van de auteurs van dit boek is natuurlijke taal in de eerste plaats een flexibel instrument van menselijke communicatie. Dit instrument bestaat uit een beperkt aantal tekens (klanken, woorden) waarmee een onbeperkt aantal boodschappen kan worden verzonden door de tekens met elkaar te combineren. Wat we direct waarnemen van de tekens is hun uiterlijke vorm (de klanken, of in geschreven taal de

lettertekens) en de volgorde waarin ze gebruikt worden. Achter die direct waarneembare vorm schuilt de boodschap, of een deel daarvan. De relatie tussen die twee – de *vorm* en de *betekenisinhoud* – is wat we leren als we de taal “verwerven”. De taalkundige moet proberen die relatie expliciet te maken zodat we kunnen begrijpen waarom een spreker of schrijver de taalkundige vorm gebruikt die hij/zij gebruikt. Dat is waar het in grammatica om draait.

Taal als flexibel instrument

We noemden het instrument flexibel omdat er geen één op één relatie is tussen het teken en wat we ermee benoemen. Met het woord *kachó*, bijvoorbeeld, hoeven we het niet steeds over één en dezelfde hond te hebben. We kunnen hetzelfde woord *kachó* gebruiken voor steeds weer andere honden. Evenzo kan het woord *e* telkens op een andere persoon of zaak betrekking hebben en kan de taaluiting *E kantika ei ta mashá impreshonante* bij verschillende gelegenheden over steeds weer een ander liedje worden gezegd. Het instrument kan voorts flexibel worden genoemd omdat het toelaat dat de taalvormen – klanken zowel als woorden – in het gebruik kleine veranderingen in vorm en betekenis kunnen ondergaan terwijl de boodschap nog steeds begrepen wordt. De een zegt bv. *kreensha*, de ander *kreensia* en een derde *kerensia* zonder dat het de onderlinge verstaanbaarheid van deze sprekers in de weg staat. We horen zowel *pasobra* als *pasombra* gebruiken terwijl hetzelfde wordt bedoeld en begrepen. Er zijn ook sprekers die *seka* zeggen en anderen *serka*. Er kunnen tegelijkertijd voor dezelfde taalvorm meerdere vormen en meerdere gebruiken in omloop zijn.

flexibiliteit, variatie en verandering

De flexibiliteit van het instrument blijkt ook uit de betekenisuitbreiding of -verschuiving die woorden kunnen ondergaan. Neem bijvoorbeeld het woord *garoshi*. Daarmee werd ooit een karretje bedoeld voor het vervoer van water of het karretje van de straatveger. Later werd het ook de naam van het wagentje van de ijscoman. In onze tijd heeft hetzelfde woord *garoshi* nieuwe bestemmingen erbij gekregen en wordt ermee het boodschappenkarretje in de supermarkt aangeduid of het bagagewagentje op de luchthaven. Een ander voorbeeld is *batata*, oorspronkelijk een woord van een indianentaal, dat als naam van de eetbare knol *Solanum tuberosum* ‘aardappel’ in het Caribisch gebied werd geïntroduceerd. In het Papiamentu als *batata*, of ook wel *batata árdapel* (ter onderscheiding van *batata dushi* ‘zoete aardappel’). Hetzelfde woord *batata* zijn de sprekers van het Papiamentu vervolgens gaan gebruiken voor de op een aardappel gelijkende spierverdikking aan het onderbeen, *batata di pia*, die in het Nederlands ‘kuit’ genoemd wordt.

Weer een ander voorbeeld is het woord *kanal* dat aanvankelijk een gegraven waterweg aanduidde, maar waarmee we in de tegenwoordige tijd ook de “transportweg” van televisiebeelden kunnen bedoelen. Kleine veranderingen kunnen zich manifesteren in het taalgebruik van individuele sprekers. Uitspraak en gebruik van dezelfde vormen kunnen van spreker tot spreker verschillen. Maar ook groepen van sprekers die een zeker homogeen sociaal netwerk vertegenwoordigen kunnen taalvariatie vertonen: bij-

voorbeeld de oudere generatie tegenover jongeren, mannen tegenover vrouwen, sprekers van de stad tegenover die van Bándabou of Bándariba, taalgebruikers met een protestantse tegenover een joodse of rooms-katholieke achtergrond, sprekers met een (half-) Spaanse tegenover die met een (half-) Nederlandse achtergrond, etc., etc. Door al die variatie tussen sprekers en invloeden van buitenaf ontstaat gaandeweg verandering van vorm en betekenis. Het Papiamentu van de eenentwintigste eeuw is daardoor niet meer precies hetzelfde als dat van vorige eeuwen. In boekjes uit de negentiende eeuw die door Europese Nederlanders werden samengesteld, maar ook in die van de hand van Antillianen, komen we regelmatig woorden tegen die inmiddels niet meer worden gebruikt of een vorm- of betekenisverandering hebben ondergaan. In het negentiende-eeuwse Papiamentu spraken sommigen bv. van *kùrketrèk* (*Woordenlijst en Zamenspraak in de Nederlandsche en Curaçaosche landstaal / Lista di Palabranan i Kombersasjoon na leenga oelandes i Papiameentoe*, 1885) en anderen van *kòrketrèk* (*Guia-Manual para que los españoles puedan hablar y comprender el papiamentu o patois de Curazao y vice-versa para que los de Curazao comprendan el español*, 1876). Nu is het gebruikelijke woord *kòrketrèk* en zeggen sommigen *kòputrèk*. Rond 1880 was *torto* 'scheel'/'eenogig' het Papiamentu woord voor het Spaanse *tuerto* zowel in het Nederlands als in het Spaans georiënteerde woordenboekje, maar tegenwoordig gebruiken sommigen, onder invloed van het Spaans, (weer) *tuerto*. Het Spaanse *levantar* werd in het Papiamentu *lamantá* (in het woordenboekje uit 1885 – *Woordenlijst en Zamenspraak in de Nederlandsche en Curaçaosche landstaal*, etc. – is het de enige vorm voor 'opstaan'), maar gaandeweg ontstond er een differentiatie van de vorm die gepaard ging met een betekenisdifferentiatie: *lamantá* voor figuurlijk gebruik 'in opstand komen' en *lanta* voor fysiek 'overeind komen'. In het eerder genoemde Spaans-Papiamentu boekje uit 1876 treffen we het zo aan: *lamantá*, Spaans 'levantar', maar *lamta for di mesa*, Spaans 'levantarse'. In onze tijd wordt *lanta* (let op de kleine vormverandering) echter ook in figuurlijke zin gebruikt. Een ander voorbeeld van verandering uit onze tijd: zo'n zestig jaar geleden werd *botram* algemeen gebruikt waar tegenwoordig – onder Engelstalige invloed – *sèntwich* het meest gangbare, maar niet exclusieve, woord is voor twee sneden brood met beleg ertussen. We zouden kunnen zeggen dat *botram* en *sèntwich* dezelfde betekenis hebben, synoniemen zijn. Sommige sprekers zullen misschien uitsluitend een van beide vormen gebruiken. Andere gebruiken beide vormen, maar met betekenisverschil: *botram* is voor hen de alledaagse 'boterham' terwijl *sèntwich* een opgesmukte boterham zonder korstjes is voor speciale gelegenheden: *botram pa bai skol kuné*, *sèntwich pa resèpsi* ('een *botram* om mee naar school te nemen, een *sèntwich* voor een receptie'). Voor weer anderen kan er aan het gebruik van *sèntwich* en *botram* ook een bijbetekenis zitten: *botram* doet Nederlandse invloed vermoeden en *sèntwich* Noord-Amerikaanse.

variatie, "regels" en standaardisatie

Betekenisverandering of -differentiatie en het ontstaan van synoniemen kunnen we zien als verrijking van de taal en een onvermijdelijk proces in een veranderende maatschappij: de spreker of schrijver kan daarmee afwisseling in zijn/haar taalgebruik bren-

gen en daardoor beter de aandacht van zijn gehoor c.q. lezers vasthouden. Verfijning en differentiatie van betekenis maakt het bovendien mogelijk je mening of gevoelens nauwkeuriger onder woorden te brengen.

Het bestaan van variatie en het nooit ophoudende proces van verandering van een levende taal is een van de problemen waarvoor de taalbeschrijver en degene die wil standaardiseren, dat is voorschrijven, zich gesteld zien. Sommige taalbeschrijvers zijn van mening dat er absolute regels zijn en dat de taalgebruikers die zich niet aan hun regels houden, de taal slecht beheersen. De auteurs van dit boek gaan er vanuit dat er maar weinig is in taal dat in echte regels kan worden gevangen. In onze opvatting gaat het eerder om regelmaat en tendenzen dan om regels. Veel zogenaamde afwijkingen van regels hebben ofwel te maken met variatie of ontwikkelingen in de taal ofwel gaan gepaard met betekenisverschillen. Dat neemt niet weg dat er ook onzorgvuldig taalgebruik bestaat dat voortkomt uit gebrekkige kennis van de vormen van het Papiamentu en hun gebruiksmogelijkheden. In dit boek zullen we ook hierop regelmatig terugkomen.